

Inkerikkojen murremonumentti

R. E. NIRVI (toim.) *Inkeroisurteiden sanakirja*. Lexica Societatis Fenno-ugricae XVIII. Helsinki 1971. XVI + 730 s.

V. 1971 ilmestyi painosta Suomalais-ugrilaisen Seuran Lexica-sarjan 18. osana R. E. Nirvin toimittama Inkeroisurteiden sanakirja. Tällä tavoin saatiin julkisuteen itämerensuomalaisten kielten tutkimuksen kannalta tärkeän murteiston keskeiset ainekset.

Inkeroisurteisto on Volmari Porkan *Über den ingrischen Dialekt* -teoksen ilmestymisestä (1885) alkaen käsitetty omaksi karjalan kieleen liittyväksi kieli-

muodoksi. Tämän kannan mukaisesti sen sanaston tallennustyö ei ole kuulunut Sanakirjasäätiölle vaan oli vielä 1930-luvulla karjalan kielen sanakirjahankkeen ohella Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ohjelmassa. Näiden kahden kielimuodon esittämistä samassa sanakirjassa ei kuitenkaan olisi voitu pitää tarkoituksenmukaisena, niin paljon ne poikkeavat toisistaan. Inkeroiset muodostavat sekä heimoitaan että kieleltään oman, karjalaisista erottuvan kokonaisuutensa, mitä seikkaa erityisesti virolaiset tutkijat ovat viime vuosikymmeninä tähdentäneet mm. käyttämällä inkeroismurteista isorin kielen (isuri keel) nimitystä. Kun nyt tarkastelee valmiina olevaa sanakirjaa, havaitsee erillissanakirjan julkaisemisen suoranaisiksi välttämättömyydeksi. Aineiston sisällyttäminen karjalan sanakirjaan olisi ollut työllästä esim. äännerakenteen erikoisuuksien, pitkien *e*, *o* ja *ö* -vokaalien edustuksen, konsonanttien geminoitumisen ja vokaalien pidentymisen vuoksi. Myös vajasta ja virosta saatu laina-aines erottaa inkeroismurteet selvästi karjalasta.

Inkeroismurteiden sanaston tallennustyö aloitettiin Suomessa Lauri Kettusen toimesta 1930-luvulla. Syksystä 1932 saatiin kielenoppaaksi Helsinkiin pari vuotta aikaisemmin Soikkolan Metsäkylästä Suomeen pakolaisena tullut talonpoika Simo Mikkonen, jota sanastivat silloiset ylioppilaat Vilho Koljonen, Arvo Laro, Paavo Siro ja Antti Sovijärvi. Prof. Kettusen osuus on, paitsi keruun suunnittelijana, myös sanastajana katsottava varsin suureksi. Kevääseen 1934 mennessä kertyi sanalippuja kaikkiaan 10 500. Keruutyöhön perehtynyt Mikkonen jatkoi jälkepäin omatoimisesti tallennustyötä ja toimitti n. 1 000 käyttökelpoista sanalippua lisää. Hakusanoiksi muunnettuna Soikkolan Metsäkylän sanasto käsittää n. 6 000 sanaa. Se on ollut hyvä lähtökohta inkeroismurteiden sanakirjalle.

Aineiston lisäkeruuta on sodan jälkeen pyritty tarmokkaasti jatkamaan. Syksyllä 1944 R. E. Nirvi sanasti muutamia viikkoja kahta Soikkolan murteen taita-

jaa Hauholla, mutta joutui keskeyttämään työnsä inkeriläisten palattua takaisin kotiseudulleen. V. 1951 kevätkesällä hän oli keruutyössä Ruotsin inkeriläiskeskukissa oppinaan kymmenen eri puolilta Inkeriä olevaa naista ja miestä. Tällöin hänelle kertyi parisentuhatta sanatietoa Kosemkinan Kurkolasta ja Soikkolan Väärinojalta sekä jonkin verran Vibjän ja Pärspään kylistä.

Merkittäväksi tuli R. E. Nirville hänen v. 1954 saamansa yhteys Punkaharjulle sijoittuneeseen Nikolajevin perheeseen, erityisesti Katja Nikolajevaan, Soikkolan Saaroven kylän murteen oivalliseen taitajaan, jonka puheesta hän on tehnyt muistiinpanoja kesäisin 1960—69 ja saanut sanakirjansa täydennykseksi 11 000 lippua.

Muista sanakirjan aineksista on erityisesti mainittava Olavi Nuutisen v. 1961—63 keräämä Kosemkinan Laukaansuun sanasto, yhteensä n. 4 300 sanalippua. Nuutisen kielenoppaana on ollut Suomesa asuva Irina Filimonoff, jonka poika Pekka Filimonoff lähetti n. 2 500 lippua kotimurteensa sanastoa Sanakirjasäätiön v. 1960 järjestämään kilpailuun.

Kielenoppailta koottujen aineiden lisäksi R. E. Nirvi on täydentänyt sanamateriaaliaan Inkeriä käsittelevästä kirjallisuudesta. Antoisimpia ovat olleet kielen tutkijain Volmari Porkan, Julius Mägitzen, Antti Sovijärven, Paul Aristen ja Arvo Laanestin teokset. Virolaisten tutkijain murretiedot on otettu sitaatteina merkityksiä suomentamatta.

Aines, joka on ollut sanakirjatyön perustana, on kirjallisuuslisiä lukuun ottamatta saatu talteen suhteellisen harvoilta murteenpuhujilta, pääosin Simo Mikkoselta, Katja Nikolajevilta ja Irina Filimonoffilta, mutta nämä ovat olleetkin erittäin valppaita, kotiseutunsa sekä henkistä että aineellista elämää perusteellisesti tuntevia ihmisiä. Heidän muoto- ja sanatajuntansa on samalla ollut pitkälle kehittynyt, mistä on todisteena sekin, että sekä Simo Mikkonen että Irina Filimonoffin poika Pekka Filimonoff, joka avusti sanojen

asiasisällön selvittelyssä, oppivat työn ku-
luessa kirjoittamaan itsekin käyttökelpoi-
sia sanalippuja. Mutta tämä yksin ei selitä
sanakirjan mittavuutta. Kun sanastus on
tapahtunut kaukana kielenoppaiden kotiseudusta ja heille vieraisissa oloissa, on
kerääjiltä ja ennen kaikkea pääsanastajalta,
sanakirjan toimittajalta itseltään, vaa-
dittu suurta taitoa saada oppaat eläyty-
mään asioihin, niin että tiet inkeröisten
sekä ulkoiseen että sisäiseen elämän-
piiriin ovat avautuneet.

Sanakirja on, paitsi kielen tulkitsija,
myös kieltä puhuvan yhteisön ajatusten
ja elämänmuotojen ilmentäjä. Sanat ja
asiat kuuluvat siinä yhteen. Sanakirjan
laadinnassa on aina suurena pulmana,
kuinka paljon asiataustaa on valaistava.
Uusi sanakirja on tässä mennyt varsin pit-
källe, esim. *pulmad* 'hää't' -artikkelissa on
keskittynyt kuvaus inkeröishäistä, esine-
artikkeleihin sisältyy tietoja välineistä,
niiden rakenteesta ja käytöstä, uskomuk-
sellisten käsitteiden asiayhteyksiä on vala-
istuu runo- ym. sitaatein, ja niin sanakir-
jan lukija voi tavan takaa välittömästi
tempautua inkeröisten elämään ja heidän
ajatusmaailmaansa. Nykyaikana, jolloin
on koettu äkillisiä muutoksia sekä murre-
oloissa että elämänmuodoissa, osataan
antaa täysi arvo monipuolisen sanakirjan
kaltaiselle heimomonumentille.

Inkeröismurteiden sanakirja on jo vo-
lyymiltään suurteos. Sanojen esittely on
vaatinut 710 laajaa kaksipalstaista sivua.
Hakusanat ovat murteenmukaisessa muo-
dossa, sen jälkeen on sanaluokan lyhenne,
sitten merkitys suomen yleiskielellä ja vii-
meksi esimerkit saantipaikkojen nimily-
henteineen. Milloin sana on sama kuin
suomen kielessä, sen käyttöä on valaistuu
esimerkein. Merkitys on erikseen ilmoit-
tettu, milloin sana muodoltaan tai äänne-
asultaan poikkeaa paljon suomesta, esim.
pajuzikko s. pajukko tai *räässäz* 'räystä's',
milloin sanan merkitykset ovat toiset kuin
suomessa, esim. *paise* s. 1. paiste, 2. paisti,
3. paise, tai milloin on kysymyksessä aivan
eri sana, esim. *painabä veüsi* s. kääntöpää-
veitsi, *rätsinä* s. naisenpaita. Sanakirjan

laatija on joutunut sana sanalta ratkaise-
maan, mikä esitystapa kulloinkin on tar-
koituksenmukaisin, ja tuloksesta kuvastuu
selvästi sanakirjamiehen laaja kokemus
ja perusteellinen asiantuntemus.

Kun Inkeri on vanhastaan monien hei-
mojen kohtauspaikka, siellä puhutuilla
murteistoilla on ollut keskinäistä vuoro-
vaikutusta. Volmari Porkka, Julius Mä-
giste, Antti Sovijärvi, Paul Ariste ja Ar-
vo Laanest ym. ovat kuitenkin tutki-
muksillaan helpottaneet orientoitumista
sanakirjan alaan kuuluvien murteiden
piirissä. Aivan oikein on keräyksissä ollut
keskeinen sijansa Soikkolan murteella,
sillä juuri sen yhdessä Hevaan ja Ylä-
Laukaan murteiden kanssa voidaan kat-
soa uskollisimmin edustavan inkeröisten
vanhinta kielimuotoa. Ala-Laukaan inke-
roismurre sen sijaan on saanut jo paljon
runsaammin vaikutteita suomalaismur-
teista ja Joenperän vatjasta sekä osaksi
virostakin. Sanakirjan käyttäjän on syy-
tä kiinnittää huomiota sanojen levini-
syyssuhteisiin; alalaukaalaisia keruu-
paikkoja ovat Laukaansuu, Kurkola,
Rosona ja Väärinoja.

Arvokkaita tietoja sanoista antavat ar-
tikkeleihin sisältyvät viittaukset nuorim-
piin sanakerrostumiin kuuluvien ainesten
originaaleihin. Lainoista enimmäkseen on
saatu venäjältä. Ne ovat erityisesti tekniikan
ja hallinnon, elinkeinoelämän ja vaa-
tetuksen sekä uskonnon ja kulttuurikäsi-
teiden nimityksiä, pääasiallisesti samoja
kuin karjalan, vepsän ja vatjan vastaavat
ilmaukset. Sanakirja sisältää näiltä koh-
din joukon uusia, ennen kirjaamattomia
yhdisteit. Tällä työnosuudella saamas-
taan avusta toimittaja kiittää teoksensa
alkusanoissa professori Igor Vahrosta. Vi-
rolaisperäiseen sanastoon kuuluvat mm.
puh/ada, *-kän* levätä, *terettä* tervehtiä,
*tiensistö*s palvelus, toimi, *kubjaz* vouti, *ja-
ni* juhannus, *elädessä* eläessä, *ahilo* kahle,
ketju, suomesta lainautuneita ovat *edulain*
etulainen, sijainen, *kiñ/kku*, *-gut* kinkku,
lenkki nuorasta tehty silmukka, lenkki jnc.

Sanakirja tarjoaa lukijalleen paljon
melkein pä miltä elämänalalta tahansa.

Luin tarkoin esim. kasveja ja eläimiä koskevat sanatiedot, joiden saaminen on usein sangen työlästä. Teoksen anti on kuitenkin myös tässä suhteessa runsas. Erittäin vaikeasti tulkittavia ovat sanakirjassa olleet myös kansanuskomuksiin liittyvät ilmaukset. Niiden esittämisessä ja selittämisessä teos on hyvin onnistunut.

Inkeröismurteiden sanakirjassa inkeriköjen heimo on saanut pysyvän muistomerkinsä. Teos on heimon koko elämän kuvastin, sisältönsä sekä määrän että laadun puolesta merkittävä saavutus. Samalla se liittyy kauniina lisänä professori R. E. Nirvin, tutkijan ja tallentajan, aina arvossa pysyviin aikaansaannoksiin.

Aimo Turunen